

לקחת את בני, למה דווקא אותו! למה?
איזה מין עולם זה? איזה מין אלוהים
אתה? למה אומרים שאתה אלוהים רב
חסד?

זה היה מוזעזע. נשים אחרות תופפו על
החזה. אחרות שרטו את האדמה. אני
יכולתי רק לאמץ אלי את התמונה של
ליאור ולשתוק. חשבתי לי: אילו הזעקה
הזאת, של כל האלפים האלה, היתה הופכת
לזעקה נגד המילחמה!

גונן פתח בנאום פאתטי, עם הפסקות
מלאות בין מילה למילה, והדברים שלו
רדפו אחרי בהמשך כל מהדורות התדשות
של אותו יום, עד הסוף. זה רדף אותי
כמו רוח-רפאים. אייפאשר היה להזדהות
עם דבריו. אני חושבת שהיו שם כעשרת
אלפים איש, לבושי-שחורים, שהתרכזו על
חלקת קברים קטנטנות, עם רווחים צפופים
בין כיברה לכיברה, בעוד רחבה גדולה
מרווחת לנואמים ומטחיאש. איזה מין
ייעול נורא, שלא הותיר מקום לאבלים
להתאבל...

ניסיתי להתעלם מכל מה שהתרחש מס'
ביבי. כשם שהחטיבה של ליאור היתה
דוממת, כל מי שקשור בה — שתק.

וזה מזכיר לי סרט רוסי ישן מבשרי-
הגורל, מתקופת מלחמת-העולם השנייה.
הרכבת עם השבויים והפצועים מגיעה
לתחנה, ושם יש הרבה אנשים, המחכים
ומצפים לקרוביהם. והם יורדים מהרכבת,
מי פיסח ומי גידם, והם מתקדמים לעבר
האנשים בתחנה. לאחר איתור הקרובים
נשארת קבוצת אנשים בפניה התחנה, ש'
אליהם לא ניגש אף אחד. ונערה עם זר'
פרחים גדול, שהיא לא למי לצפות,
ניגשה לעומדים בפניה, וחילקה להם את
צרוור הפרחים.

„אינני שונאת!“

מ ידדנתנו הורגדנו לקרוא ספרים
שאויל היום נראים נאיביים מאוד —
עלובי החיים, הנגן העיוור, סיפורי אלפונז
דודה, גורקי. אם זה מה שקבע את המת'
כונת הנפשית שלנו, או דברים אחרים —
אינני מומחית לדבר. אבל יש להניח שזה
יצר מתכונת נפשית רחוקה מאלימות.
אפילו שנאלצנו לעסוק באלימות.

כיום שרים את שיריו של יורם טהר'
לב, קוראים את עלילות עזית של מוטה
גור, ובהכרח — לפי הרגשתי — זה
מחולל בילדים האלה תחושות ותגובות
שונות ממה שהיו לנו.

ליאור קיבל את מה שקיבלו שאר בני
דורו. אבל משום-מה — ואפשר היה ל'
הבחין בזה בהודמניות שונות — לא נתפס
לשינאה ולאיבה לערבים. יום אחד, כשר
חזרו מסטור בשטחים, סיפר לי אחד
מחבריו התבטא: „הסתכלו על חלאת-האדם
הזאת, חבל שלא חיסלו את כולם.“ ולמרות
שהיה כימעט יחיד בדעתו, אמר שאסור
לדבר כך, שהעובדה שהם הכבושים ואנחנו
הכובשים אינה נותנת לנו זכות לדבר כך,
שהוא מכבד אותם כמו שהם. התפתח
ויכוח, והוא עמד במתח קשה, מפני שהיה
כימעט יחיד בדעתו. זה נגד את הטבע
שלו, מפני שהיה טאקטי וביכר תמיד
לותר על הבעת דעתו, כדי ליצור מעגל של
שקט והרמוניה עם האנשים שהיה אחראי
להם, והאנשים שהיה נתון לפיקודם.

תמיד צרב אותי מראה הבתים הערביים
הנטושים, וכל כמה שהרסו אותם עלו
שיחיהצבר הערביים וגילו את האמת.

תמיד התפתחו ויכוחים ביני ובין ליאור
בעניינים פוליטיים, שלמעשה אינני מבחינה
בהם. אבל מבחינת ההרגשה, אפילו עכשיו,
אם כי זה קשה משאול, אני גאה להודות
— ואמרתני את זה מהיום הראשון ששמעתי
על גפילתו של בני: אינני שונאת את
המצרי שהרג את בני, ואני כואבת את
כאבן של האמהות המצריות, ככאבי.

חנו לנו לבכות

בגלוי!

א מרפה ממני המחשבה שאפשר
! היה למנוע את הקורבן הזה, כמו

עכשיו אנחנו כמו גנבים במחתרת. אחד
יודע על אסונו של האחר בסוד. מפה
לאוזן. אנחנו מקבלים מאות מיכתבים מ'
ידידים, שמסתבר כי בדרך מיקרה נודע
להם הדבר. ה„סודיות“ הזאת, שאינה מאפ'
שרת אפילו להתאבל בצוותא. חייבת להי'
פסק!

המסך מוכרח להיעלם. צריכים לאפשר
לנו לבכות בגלוי על הבנים שלנו.

ככל שהימים עוברים הפצע נפתח וקר'
רע! בהתחלה יש הלם ומשחקים בהצלחה
את תפקיד הגיבורה אך כשמתחילים לעכל,
זה לוחך אותך כמו אש קטנה שמחסלת
לאט לאט.

ההורים והמקורבים שבורים. אין לנו
מה לומר. זהו רק מבט של עין, ופצע
שותת-דם. זו נגיעה בחפץ שלו, שמיעת
שיר שאהב, או פגישה באקראי עם חיילים
במדים, שנשארו בחיים. אני נקרעת כשאני
שומעת אותם.

לא מגיע לליאור להיות גיבור. אילו היה
יודע שיכתבו עליו, זה היה אוכל אותו.
אבל חיילים לדעת שהיתה חטיבה כזו.

ההורים אינם מסוגלים לדבר. השילטון
מכוון את הדממה הזו, ועוזר להשתק את
כולם. בצמרת השילטון שלנו היתה מיל'
המה ללא הרוגים, אבל אייפאשר להסתיר
זאת לאורך זמן.

שכתבה אם שכולה אחרת, תיקוה שריג'
מבית-השיטה, במיכתב שפורסם בכל ה-
עיתונים. ההרגשה שהדבר היה ניתן להי'
מנע. ולכן אני לא רוצה לשמוע שום
דברי-ניחומים, ושום דברי תהילה, מגולדה
ודיין, הכול כל-כך מאוס. כמי שאהב
מוסיקה — שנאתי אותה. החל מהשיר
הקל ועד ליציאה קונצרטנטית. לגבי, ה'
מוסיקה פשטה את הרגל. כשאני שומעת
את דיין אני סוגרת בזעם את הרדיו.
זהו דרדר בעטיפה של מוך.

נתקלתי בשיר של יהודה אטלס אחרי
המילחמה, והזדהיתי עם כל מישפט שבו.
קיוויתי שמי שיקרא את השיר, שישמע את
דברי האנשים שאינם יכולים לדבר. גם
המתים וגם החיים.

לפי בקשת אמו של ליאור, מובא כאן שירו של יהודה

אטלס, כפי שכתב אותו, ללא השמטות!

אחרי המילחמה

אם תעיזו, אחרי המילחמה הזאת, להוציא אלבומי-ניצחון;
אם תכתבו ברפורטאז'ות: „מושיקו (או מיקי, או אורי) לא היסס“
למרות שזה נכון;

אם תעוטו כצרעות על האלמנות ועל היתומים
ותכתבו שאביטל שואל את אמא: „איפה זה אבא מסתתר
כל הימים?“;

אם תהפכו את הדם ואת הדמעות דיו לעטיכם;
אם תפתחו ב„השחר הפציע“ את כל כתבותיכם;
אם תרוצו בין הפצועים לסחוט מהם „סיפורים“;

אם תשתמשו יותר מפעם בשנה במושג „מילחמת יום הדין“;
אם תנפחו חזה ותטפחו לעצמכם על הכתף;
אם תקראו למילחמה הזאת „מפוארת“ ותשכחו כמה זה כואב;

אם תעיזו לגבב על המילחמה תמלילים ולחנים;
אם תכניסו את המעוזים שנפלו למיצעד הפיזמונים;
אם תשירו „חזרנו לאכול שסק בבוסתניך דמשק“;

וביכלל, אם מכל המילחמה הזאת תעשו עסק;
אם תמשיכו אותה במילחמות של ניצים ויונים;
אם לא תניחו את החומר רק למצביאים ולהיסטוריונים;

אם תפרטו את הדמים הגדולים לפרוטות של פרקמטיה;
אם לא תחסכו מהפצועים והשכולים את ביזיונות הביורוקרטיה;
אם יעז מישהו לסחוב לכיסו אפילו אגורה אחת

ממילוה המילחמה, מתרומות האזרחים, מקופת-החיסכון
שהקריבה הבת;

אם לא תניחו לה, למילחמה, לרבוץ גדולה וכבדה וכואבת,
בדממה,
כאנדרטה של עצמה;

אם על פסטיבאל הצביעות-השוויץ והביזנס לא תוכלו לוותר —
כי אז תצא אש ואכלה את שעתכם הקשה ביותר.

לחברה, כי הן כבר עומדות כמו תורן.
„אחרי-כך נשאלו שאלות כמו מה נשמע אצלכם, איך
מצב העניינים. המשיך הקצין הראשון: אתמול גמרנו להם
דיוויזיה שלמה.

כל אותו זמן עמדתי מן הצד והאזנתי. ניגשתי אל
הקצין ושאלתי: מה, באמת גמרתם להם דיוויזיה? ענה
הקצין בשקט: כן, גמרנו להם דיוויזיה, ועכשיו אני הולך
להתקלח. להתראות!

„אחרי שהלכו, צנו שוב בראשי תמונותיהם של אל-
בומי הניצחון. עדיין לא ידעתי באותם ימים מה בדיוק
התרחש במילחמה, ושזו תהיה מכה כה קשה עבורנו,
כעם. חשבתי על האלבומים.

„עכשיו, כשזכרתי את רעיון האלבומים, החל הדבר
להציק לי. כך נולדו שורות אלו.“
לקראת סוף המילחמה הוקרא השיר לפני קבוצת
חיילים ברמה. אחד החיילים קרא בהתרגשות: „אני רוצה
שזו תהיה צוואתי...“

שיר זה של אטלס (אז 38), נכתב אחרי שגויס
ככתב צבאי. כך התאפשר לו לחוש את זוועות המילחמה
מקרוב.

מספר יהודה: „ארבעה ימים לפני הפסקת-האש הרא'
שונה, כשהייתי בניני, נזכרתי באלבומים ובסיפורי-המל'
המה המפוצצים, שנולדו אחרי מילחמת ששת-הימים. הרבה
על המתים לא נכתב. הם נישחקו באיזושהו מקום. רק
סיפורי הגבורה והניצחון המוחץ מילאו את האלבומים
המהודרים.

„במלחמת יום-הכיפורים הייתי והתרשמתי עמוקות
מהמתרחש.“

תמונה אחת הרשימה אותו במיוחד. „זו תמונה ליד
התעלה, בגדה המערבית. ישבתי מהצד וראיתי מגישה בין
שני קצינים ישראלים. אחרי ברכת שלום אמר אחד מהם:
אני באתי להתקלח כאן, אחרי שבוע שלא ידעתי מה זה
מים. בינתיים אלך להביא לחברה' קצת מגבות.
„אמר לו הקצין השני: ואני באתי לקחת גרביים